

DORSTEN NAAR GOD.

Over Psalm 42-43.

Bettine Siertsema

Het is iets gekks met die psalmen... Ik stuitte onlangs bij het zappen op een human interest-reportage over een mannenkoor in de Alblasserwaard dat oud-vaderlandse liederen zong, en ik hoorde fragmenten uit 'De blanke top der duinen' en 't Is plicht dat iedre jongen...' (Ik weet niet meer wat de plicht was, maar wel dat het voor koningin en vaderland was). Met enige vertedering keek ik naar de open mannenmonden in die toegewijde gezichten van alle leeftijden, en constateerde dat het een andere wereld was dan de mijne. Zonder schmieren zou ik die liederen uit de voor-vorige eeuw over het fiere bloed en Neêrlands vlag niet meer kunnen meezingen.

Wat gek dus eigenlijk dat we de psalmen - geen honderdvijftig jaar maar toch al gauw meer dan vijftienghonderd jaar oud - niet alleen zonder schroom of ironie in de mond nemen, maar er onszelf in herkennen, er troost en houvast in vinden, en er in crisissituaties soms zelfs bij voorkeur naar grijpen. Er worden nog steeds nieuwe psalmen geschreven, en de bestaande worden steeds opnieuw herdicht, bewerkt, van nieuwe muziek voorzien, op alle mogelijke manieren zich toegeëigend. Niet dat de psalmen niet ook kunnen irriteren, met hun zelfvoldaanheid over een rechtvaardige 'ik' tegenover de 'goddelozen', en vooral met die vijanden die steeds weer opduiken en die de meest vreselijke dingen worden toegewenst. Maar verder, het ontzag en de verwondering over de schepping, het zich geborgen voelen bij God, het besef van eigen tekortschieten, het ook in diepe duisternis niet loslaten van de hoop, het beroep op God zich waar te maken in de geschiedenis en in mijn leven, en het verlangen zich te kunnen koesteren in Gods aanwezigheid, het zijn gevoelens die de eeuwen moeiteloos overspannen.

Dat geldt zeker voor Psalm 42. 'Mijn ziel dorst naar God.' Die schreeuw naar God, het bijna wanhopige verlangen om zijn aanwezigheid te mogen ervaren, is nu nog net zo herkenbaar als toen. Het is als een liefdeslied voor een afwezige geliefde, met het verdriet om die afwezigheid, met de mooie herinneringen aan hoe het eens was, met de wanhoop, de boosheid op de geliefde dat hij/zij er nu niet is, met het beroep dat op de geliefde gedaan wordt, en uitlopend op het vertrouwen dat het goed zal komen, de hoop op een nieuwe gezamenlijke toekomst. Het is een liefdeslied van grote intensiteit. Hoe intens, blijkt al in de eerste regel. 'Zoals een hert reikhalst naar levend water, dorst ik naar God.' Reikhalzen, dorsten. Andere vertalingen hebben het over smachten, hunkeren, schreeuwen, brullen zelfs. Zo intens, zo heftig dus.

Ik kan alleen maar raden naar de oorzaak waarom Psalm 42 en 43 in tweeën uiteengevallen zijn, want het is duidelijk dat ze één geheel vormen, er staat geen opschrift boven Psalm 43 en ze delen hetzelfde drievoudige refrein: 'Wat buigt ge u neer, mijn ziel, wat zijt gij ontrust in mij? Stel gij op God uw hoop: eenmaal loof ik Hem wéér die mij bevrijdt - mijn God.' Dezelfde motieven van water en bergen komen erin voor. Die motieven hebben echter een verschillende functie. In het tweede deel zijn ze negatief gekleurd: het daverende water, de beukende branding dreigt de ik te verzwelgen, en de Hermontoppen en het laaggebergte zijn onland, zijn de plaats waar God niet te vinden is. Het water heeft zijn positieve tegenhanger in het eerste deel, waar het water staat voor de levende God. En het gebergte heeft zijn positieve tegenhanger in de heilige berg in het derde deel, Zion, de berg van de tempel. Het is niet helemaal zeker wanneer het ontstaan van deze psalm gedateerd moet worden, maar het lijkt wel duidelijk een ballingschapspsalme. Die ballingschap, dat zijn dan niet een paar jaartallen op een tijdbalk (587-538 v.C.), de ballingschap staat voor de totale catastrofe, een diepe crisis in het bestaan van Israël. Hoe diep, daar is maar met moeite een voorstelling van te maken. Van het koninkrijk Israël was toch alleen nog maar het kleine zuidland Juda over, en dat wordt nu onder de voet gelopen door Babylonië. Jeruzalem, centrum van de macht, maar meer nog centrum van de religieuze

INHOUD

DORSTEN NAAR GOD

Over Psalm 42-43

Amsterdamse Studentenekklesia
zondag 11 mei 2003

Bettine Siertsema

DE SCHENDERS

Over Psalm 36

Amsterdamse Studentenekklesia
zondag 4 mei 2003

Kees Kok

DOOPDIENST

Amsterdamse Studentenekklesia
Pinksteren, 8 juni 2003

Huub Oosterhuis

'BIDDEN IS HET ONDENKBARE LEREN DENKEN'

Interview met Huub Oosterhuis

Remi Verwimp

DE GRENZELOZE PAULUS 8

Over het beraad in Jeruzalem,
Galaten 2:1-10

Alex van Heusden

- Diverse mededelingen

COLOFON

MAANDBRIEF VOOR
LEERHUIS EN LITURGIE

ISSN 1385 0326

Uitgave van de Stichting Leerhuis &
Liturgie (sinds 1980)

Eindredactie: Kees Kok

Redactie en administratieadres: Postbus
17268, 1001 JG Amsterdam; tel. (020)
6256940

leerhuis@leerhuisenliturgie.nl

www.leerhuisenliturgie.nl

Abonnementsprijs: € 20,04 per jaar;
Europa € 27,30;

Giro 395505 tnv Stg. Leerhuis en Liturgie

beleving, wordt veroverd, de huizen platgebrand en de tempel verwoest. De bovenlaag van de bevolking wordt naar Babylon gedeporteerd. Die verovering en die ballingschap zijn dus niet alleen een militaire nederlaag, zelfs niet alleen een humanitaire ramp, ze werpen de overlevenden in de diepste religieuze crisis van hun geschiedenis. Jeruzalem, de tempel, dat was het symbool van de goddelijk presentie, de aanwezigheid van God temidden van zijn volk... verwoest, met de grond gelijk gemaakt.

Het is in die crisissituatie dat de psalmdichter zijn lied zingt. Jeruzalem is ver weg, de tempel bestaat alleen nog in de herinnering. En de fysieke positie is tegelijk een mentale staat: de dichter voelt zich afgesneden van God zelf, hij ervaart de godverlatenheid. Is het het volk Israël dat zich hier uitspreekt? Of is het een individu? Of is het allebei, een individu dat zich herkent in de ballingschapssituatie van het volk, iemand die de crisis in zijn persoonlijk bestaan inleest in de nationale crisis van Israël.

Ik zei: de dichter spreekt zich uit. Dat is natuurlijk niet waar. De dichter zingt, een zingen waarvoor de woorden van Willem Barnard gelden:

*Zingen, dat doe je niet uit volle borst, -
je zingt inademen, omdat je leeg bent,
tegen de eenzaamheid in zing je, tegen
het 'nee', je zingt zoals je drinkt: van dorst.*

Hij zingt zijn verlangen uit, en als zijn verdriet om het gemis hem dreigt te overweldigen, houdt hij zich op de been met herinneringen hoe het was, hoe hij in feestelijke processie optrok naar de tempel. Uit die herinnering peurt hij de hoop dat het ooit opnieuw zo zal zijn, dat het contact met God hersteld zal worden. De psalm weerspiegelt in een verwarrend heen-en-weer van negatief en positief de emotionele beroering van de dichter: 'zielsbedroefd, moedeloos, opstandig', maar ook: 'Ik zal op U wachten, Gij zijt mijn lijfsbehoud.' Na het refrein, 'eenmaal loof ik Hem weer, die mij bevrijdt - mijn God', rukt opnieuw de vertwijfeling aan hem, in die beelden van de beukende golven, het daverend water, en het onland-gebergte. En weer spreekt dan de stem van de hoop in hem. Het lijkt een abrupte overgang, maar, als Jezus die de storm op het meer bestraffend toespreekt, spreekt hier de dichter zijn 'ontruste ziel' toe met de innerlijke stem van de zelfbemoediging. Het is, vers 9, het exacte midden, het hart van het lied. Het is de weigering op te geven, de weigering los te laten. 'Dan nog klamp ik mij vast aan jou.' Maar voor de derde keer wordt de wanhoop hem te sterk. Nu is het niet meer de oervloed van de chaos, maar zijn het vijanden in wie alle negativiteit zich samenbalt. Impliciet kwamen ze ook in de eerste en tweede strofe al voor in die mensen, die kwellers, die hem de godverlatenheid nog eens flink inpeperen met het honende 'waar is nu je God?' Je kunt je zoiets in een ballingschap goed voorstellen. Hier, in de derde strofe, is het een traditionelere metafoor van machtige vijanden die liegen en verraden. Misschien is het inderdaad alleen maar een beeld, een beeld voor de ondermijnende gevoelens van neergeslagen zijn en moedeloosheid. Die geestestoestand is een verraderlijke, machtige vijand. Hoe dan ook, de ik verwacht van God hulp in de strijd tegen de vijanden. Verrassend genoeg niet hulp in de vorm van een sterke arm, of een machtswoord dat de vijanden verpulvert, nee: 'Zend mij uw waarheid, uw licht tegemoet. Die zullen mij geleiden naar uw heilige berg.' Het is alsof het besef opdaagt dat het niet de verwoeste tempel is waar God woont (of woonde), maar dat hij woont in zijn Woord. Dat 'uw heilige berg' niet minder dan de berg Zion ook de berg Sinai is, de

berg waar God de Thora gaf, die ons tot waarheid en licht is geworden. De ik van de psalm is dus minder passief dan sommige commentaren hem afschilderen. Hij beseft dat het goddelijk ingrijpen waar hij om smeekt, een 'tegemoet komen' is, een beweging die een beweging van hem uit veronderstelt. Zonder wederzijdsheid is er geen 'tegemoet'.

Dat besef is misschien de toegang tot de bron van levend water, dat geeft ons deel aan die bron. Het geeft een bodem aan de hoop. Het maakt geen einde aan de ballingschap, geen einde aan de pijn en het verdriet. Het is misschien geen antwoord op alle vragen, of de complete vervulling van al ons verlangen. Het is niet meer dan een handjevol zaad, dat onder tranen gezaaid wordt.

Gabriël Smit herdichtte de laatste strofe zo:

*Waarom zou ik nog bang
zijn? Weer heb ik meer
dan zekerheid, heb ik hoop,
weer mag ik zingen in u
van vrijheid, mag ik blij
zijn in uw licht omdat ik
daar werkelijk ben.*

Paradoxaal, maar diepzinnig: 'Waarom zou ik nog bang zijn? Weer heb ik meer dan zekerheid, heb ik hoop.' Zo moge het zijn.

*Amsterdamse Studentekerk, zondag 11 mei 2003
Opgedragen aan mijn moeder*

DE SCHENDERS

Kees Kok

Psalm 36

*De schender - hart vol boon
mond overlopend van grootspraak:
'Ik bang voor God?
Nooit, nog geen ogenblik!'*

*Hij verlustigt zich in zijn cynisme
sticht verwarring, liegt, arglistig.
Maar de stem van zijn geweten
heeft hij omgebracht,
wil niet meer horen wat goed is,
broedt 's nachts, maalt niet
om kwaad of erger, gaat
zijn goddeloze gang.*

*Gij met uw Naam
uw vriendschap reikt tot in de hemel,
uw trouw tot aan het firmament,
uw gerechtigheid staat als de bergen,
uw gericht komt nader als de vloed,
mens en dier zult Gij bevrijden,
onbetaalbaar uw vriendschap en trouw.*

*Daarom zoeken de kinderen der mensen
hun toevlucht in de schaduw van uw vleugels
en laven zich aan de overvloed van uw buis.*

*Aan de stromen van uw paradijs
doet Gij hen drinken.*

*Bij U is de bron van het leven
en in uw licht zien wij het licht.*

Blijf vriend gerechtigheid.

Ik blijf je trouw

*als maar de voeten van de tirannen
mij niet vertrappen,
de hand van de schender
mij niet op de vlucht slaat.*

De ploerten, plotseling is het op

*worden ze neergestoten -
daar liggen ze dan
en staan niet meer op.*

1.

We moeten steeds weer nieuwe liederen bedenken tegen het onuitsprekelijke kwaad - de tirannie, de honger en de oorlog -, en vóór het onzegbaar goede - vrede, vriendschap, trouw. Dat we steeds weer nieuwe liederen kunnen zingen, is voor een groot deel te danken aan de oude psalmen. Het is een regelrecht wonder dat deze honderdvijftig gedichten uit een ver verleden blijven inspireren tot vertalingen en bewerkingen. Ze laten het toe en ze bieden ons steeds opnieuw voedzame, 'opvoedende' woorden, bestaansverhelderende versregels. Omdat ze van alle tijden zijn, zijn ze ook altijd eigentijds, actueel, maar om dat te ontdekken moet er wel grondig en met dichtersogen naar de Hebreeuwse grondtekst worden gekeken, dwars door alle bestaande vrome, berijmde en ongerijmde, in onbruik geraakte, archaische vertalingen heen.

2.

Men neme bijvoorbeeld dat ene woordje uit het begin van Psalm 36 in de vrije bewerking die wij zojuist hebben gehoord: 'schender'. In het Hebreeuws staat er *rasja*, en dat wordt meestal vertaald met 'goddeloze'. Maar wat is een goddeloze? Een atheïst; iemand die niet naar de kerk gaat? Nee, *rasja* is geen religieus, maar een ethisch begrip: het betekent onrechtbedrijver, misdadiger, mensenrechtenschender; of, nog beter passend bij de gemene klank van het woord: ploert. Zo is het in de laatste regels van onze psalm vertaald. Dat woord doet wel heel erg pijn aan vrome oren - zoiets hoor je nooit in de kerk; hoort het eigenlijk wel in de kerk? Maar als je de beschrijvingen leest die de psalmen van dit mensentype geven, lijkt 'ploert' niet overdreven: Wat kenmerkt de *rasja*? Hoon, grootspraak, cynisme, list en bedrog, uitbuiting en onderdrukking, moord en doodslag, gewetensvernaauwing, kwaadaardigheid, lazende. En hij is bepaald geen zeldzame verschijning in de psalmen; liefst vijfenveertig keer komen we hem erin tegen. Het uitvoerigst wordt hij wel geportretteerd in Psalm 73: 'Het gaat hem goed, het gaat hem steeds beter; geen zorgen die hem kwellen, recht van lijf en leden, weldoorvoed. Gewone stervelingen moeten zwoegen, hij niet. Ieder mens krijgt zijn portie ellende, hij niet. Hoogmoed hangt om zijn hals als een sieraad, hij gaat gekleed in wreedheid. Volgevreten, arrogant, grijnzend, kwaadaardig is hij, vol dreigende taal. Grote mond tegen de hemel, gladde tong die zich botviert op aarde. En het volk loopt achter hem aan, ze bezatten zich aan zijn woorden.'

Zo ongeveer precies wordt hij beschreven, de ploert, de schender.

3.

Het gaat dus over volksmisleiders, onderdrukkers, tirannen, machtige mannen, meestal mannen, die god en goed aan hun laars lappen, hun klomp, hun muil, hun cowboylaars. In die zin zijn ze goddeloos, maar voor het overige zijn ze meestal buitengewoon opzichtig vroom en menen zij God of Allah in hun zak te hebben. Zij beschikken over een grote mond, versterkt door propagandamachines die via satellieten de hemel bestrijken en de aarde bederven. En het volk - de gedachteleze, angstige, misleide massa - loopt achter hen aan. Totdat ze hem te na komen en een bedreiging gaan vormen voor hun machtspositie; dan wordt het volk onder de voet gelopen, vertrap, op de vlucht gejaagd. Dat is altijd zo geweest, wisten de psalmen al. Maar zij weten ook dat het uiteindelijk niet goed met hen afloopt: 'Plotseling worden ze neergestoten - daar liggen ze dan en staan niet meer op.' Wie moet daarbij niet denken aan de neergestoten beelden van Saddam? Maar het duurt vaak zo lang, tien, twintig, dertig jaar, voordat een dictator van zijn troon gestoten wordt. En intussen loopt het getal van hun slachtoffers op tot ongekende, ontzettende hoogten. Zie de afgrondelijke diepten van Hitler en Stalin.

4.

Het gaat, als het over de *rasja* gaat, denk ik, niet alleen en uitsluitend over tirannen van een dergelijk monsterlijk psychopatisch formaat. Die zijn gemakkelijk herkenbaar, en aan hun ploertigheid wordt nauwelijks door iemand getwijfeld. Maar achter die groteske leiders zitten duizenden, nee honderdduizenden kleinere schenders en ploertjes. Keurige dames en heren vaak, niet zelden legaal gekozen. Je vindt ze overal ter wereld, van president tot burgemeester, al of niet in oorlogstijd, en ook plichtsgetrouwe ambtenaren en optierijke managers. Zij moorden zelden zelf; dat doet het systeem dat zij dienen, het staatsapparaat, de markt, de straat. Zij voelen zich niet schuldig over de tallozen die sterven aan de gevolgen van hun politieke en economische beslissingen; zij wassen hun handen in oprechte onschuld. Hoeveel hongerdoden per jaar kost ons economisch systeem, onze overconsumptie, onze wapenindustrie; hoeveel aids en malaria zouden wij na enig schuiven met onze miljarden kunnen voorkomen en genezen? En nu zijn er weer heren en dames die willen bezuinigen op onze schamele procentjes ontwikkelingshulp, met het argument dat andere landen nog minder kruimels van hun tafels afschuiven.

5.

Het ligt voor de hand, weten de psalmen ook, je bij deze *mainstream* - want dat is het - aan te sluiten. De meeste mensen doen dat en het valt ze nauwelijks kwalijk te nemen. Want het is helemaal niet leuk om je te bekennen tot de armzalige minderheid die tegen de stroom inroeit, die de leugenpropaganda van het systeem probeert te ontmaskeren, het cynisme tegen te gaan. Die tegenpartij-gangers worden in de psalmen 'rechtvaardigen' genoemd, *tsaddikiem*. Ze zijn vrij zeldzaam en wij moeten maar niet al te snel menen bij hen te horen. Zij verkeren meestal in een weinig benijdenswaardige positie, worden met de nek aangekeken, weggehoond, weggelachen. Of erger: vertrap, op de vlucht gejaagd, zoals onze psalm vaststelt.

Volgens een joodse overlevering zijn er per generatie zesendertig rechtvaardigen. Zonder hen was de wereld al lang vergaan, met man en muis. Zij staan in de psalmen onder de bescherming van de Naam van JHWH, de God van Israël: 'Vriendschap en trouw' luidt die Naam. Die Naam reikt tegen alle propaganda in tot aan de hemel, tot aan het firmament en zal uiteindelijk alles recht spreken wat scheef is gegroeid. Een

gericht, een oordeel, dat komt als de vloed die schender en ploert meesleurt, de afgrond in. Zo klinkt de gelovige grootspraak tegen alle heersende feiten in. 'Mens en dier zult Gij bevrijden', staat er in het tweeënehalfduizend jaar oude program van deze Naam, lang voor er sprake was van zoiets als de dierenbescherming, laat staan van het dierenbevrijdingsfront. En terwijl de anonieme massa achter de schenders aanloopt, zoeken de kinderen der mensen, de kinderen, armen en vernederden, hun toevlucht in de schaduw van, onder de vleugels van die Naam. Zij laven zich aan de overvloed van zijn huis: de overvloed van de schepping met al haar rijkdommen, haar water- en oliebronnen, en al het andere dat nu nog zo ongelijk verdeeld is, zo luidt het visioen.

'Aan de stromen van uw paradijs doet Gij hen drinken.' Volgens een oude traditie zijn die stromen rondom het paradijs de Eufraat en de Tigris in het huidige Irak. Hoe ver is het paradijs er nog te zoeken! Voorlopig hebben de Irakezen nog een tekort aan drinkwater, al zullen ze zich ongetwijfeld spoedig mogen laven aan stromen Coca-Cola.

6.

Wie zich hier de eigen bevrijding herinnert of probeert voor te stellen hoe het was in mei 1945, zal graag instemmen met de bevrijdingsliederen die de Irakezen dezer dagen aanheffen, voorzover zij dat doen. Maar zonder een gerechtigheid die 'staat als de bergen', zonder een eerlijke verdeling van, bijvoorbeeld de olierijkdom, zal het land geen vrede kennen, geen echte vrijheid, geen werkelijke democratie. Net zomin als een hele rij andere landen in deze wereld, in Afrika, Zuid-Amerika, het Midden- en Verre Oosten. De hele wereld is het werkterrein van de *rasja*. Wie het al te gemakkelijk wil lokaliseren en afbakenen om het te vernietigen, ziet al gauw zijn eigen kwaad over het hoofd. Hoe kun je tegen je broeder zeggen: laat mij de as van het kwaad in jouw oog wegnemen, terwijl je de balk in je eigen oog niet ziet? Duizend documentaires als *Bowling for Columbine* mogen aantonen dat de legaliteit van het vuurwapenbezit in de Verenigde Staten leidt tot meer dan tienduizend doden per jaar, maar dat leidt niet tot een verbod. En de bewijzen dat de doodstraf niet minder, eerder meer moorden oplevert en vaak aan onschuldigen wordt voltrokken, kunnen zich opstapelen, de verantwoordelijken blijven nee schudden tegen de afschaffing ervan.

Tirannen kun je van hun troon stoten. En vallen zullen ze allemaal, ooit. Maar vrede stichten, daar is meer voor nodig. Om met een lied, ook een soort psalm, van de Amerikaanse zanger Michael Franti te spreken: 'You can bomb the world to pieces, but you can't bomb it into peace' - vrij vertaald: je kunt de wereld aan stukken bombarderen, maar daarmee bombardeer je haar nog op geen stukken na de vrede in.

7.

'Voor de honger niet geboren / voor de bommen en de graven / niet getrokken uit mijn moeder.' Dat wordt gezongen door de 'kinderen der mensen' die hun toevlucht zoeken bij de Naam. 'Psalm' stond oorspronkelijk boven het lied 'Van twee woorden' dat wij nu zingen, een nieuw lied, ontleend aan de oude psalmen. Van twee woorden, liefde vrede, willen zij eten, krijgen van vier niet genoeg: verre liefde lieve vrede, vriendschap en trouw, genoeg voor allen. De lieve vrede begint met één twee drie vier rechtvaardige woorden die wij tegenkomen, nieuwe, oprechte woorden, ver van de leugens en de propaganda. Zij worden tot zegenspreuken in onze mond, en maken een begin van vriendschap en trouw, ten opzichte van één ander mens om mee te leven, of twee, of

vier, en met het oog op een vreedzame samenleving, verenigde naties. Dat is bepaald geen romantische onderneming, dat weet ook het lied: 'alle vrede van de wereld / als een (één) lichaam te vergaren / dat doet pijn, vergeten jaren.' Jaren van vergetelheid, gevoelens van vergeefsheid, wanhoop, resignatie. Maar het kan, beweren de psalmen al eeuwen lang zonder een zweem van naïviteit: vriendschap en trouw, druppelsgewijs op de gloeiende plaat van het kwaad, in de wereldsmidse van de schenders. Hemel en aarde zullen vergaan, sprak ooit een mensenkind, maar mijn woorden niet, niet deze twee, niet deze vier. Zo moge het zijn.

Gezongen:

Van twee woorden

*Van twee woorden wil ik eten,
krijg van vier maar niet genoeg,
o verre liefde lieve vrede.*

*Voor de honger niet geboren
voor de bommen en de graven
niet getrokken uit mijn moeder*

*eenmaal andermaal gewoon maar
deze twee gevlekte handen
om te oogsten en te strelen*

*loop ik, loop ik over woorden
onder twijfel, over water,
zoek een ander in zijn verte.*

*Alle aarde is van aarde
alle zeeën gaan in lompen
alle vlees is maar een drupje.*

*Maar hoe gek onspreekbaar anders
zijn de mensen voor elkander,
dat zal duren, dat zal duren.*

*Met geen kussen is de liefde
met geen monden te bewijzen –
ach hoe zullen wij omarmen.*

*Alle vrede van de wereld
als een lichaam te vergaren
dat doet pijn, vergeten jaren.*

*Al jouw stilte te bewaren
doet mij sterven, doet mij leven
door geen god te evenaren.*

melodie Bernard Huijbers: *Liturgische Gezangen I, no 137*,
N.B. de tekst het elfde couplet is gewijzigd!

Amsterdamse Studentenekklesia, zondag 4 mei 2003

DOOPDIENST

Op Pinksteren, 8 juni 2003, in De Rode Hoed

Huub Oosterhuis

Wees hier aanwezig

Muziek: Tom Löwenthal

Wees hier aanwezig, woord ons gegeven.
Dat ik U horen mag met hart en ziel.

Wek uw kracht en kom ons bevrijden.

Woord ons gegeven, God in ons midden,
toekomst van vrede, wees hier aanwezig.
Uw wil geschiede, uw koninkrijk kome.
Zie ons, gedoog ons, laat ons niet vallen.

Wek uw kracht en kom ons bevrijden.

Dat wij niet leven, gevangen in leegte.
Dat wij niet vallen terug in het stof.
Zend uw geest, dat wij worden herschapen.

Wek uw kracht en kom ons bevrijden.

Dat wij U horen, dat wij U leven.
mensen voor mensen, alles voor allen.
Dat wij volbrengen uw woord, onze vrede.
Wek uw kracht en kom ons bevrijden.

Wek uw kracht en kom ons bevrijden.

Woord ten geleide

1.

Het is zondag 8 juni 2003. Pinksteren, het feest van vuur en adem, van rode bloemen en een gloed van licht. Hierheen Adem, steek mij aan - stuur mij uit jouw verste verte - golven licht.

Welkom heet ik u allen, en welkom jullie met je kinderen die gedoopt gaan worden: met Vince en Josien en Kuntu en Coosje, en Tirza en Anne Li, en jij Michiel, jij bent ook hartelijk welkom, jij bent hier al een hele tijd een goede bekende en vandaag word je gedoopt.

2.

Wat is dopen? Waarom doen wij dat? Soms hebben mensen die katholiek of protestants zijn opgevoed, nog een beetje last van de gedachte dat een kind door de doop 'kind van God' zou worden, wórdén. Maar dan zijn dus ongedoopte kinderen mindere mensen. Dan móet er dus gedoopt worden: gedoopt is gered, verzoend. Gered waarvan? Van de erfzonde, de zwarte vlek; getogen christenen hebben nog altijd grote moeite, aan zichzelf en elkaar te bekennen: dat deze overgeërfde woorden voor hen geen enkele betekenis, belééfbare betekenis hebben. Maar in vele kerkelijke doopformulieren en geloofsbelijdenissen staan ze nog zwart op wit.

Het lijkt me goed met elkaar af te spreken wat we bedoelen als wij deze kinderen dopen.

3.

En wij bidden en zingen dan ook dat zij er nooit spijt van zullen hebben dat ze geboren zijn:

Terzake Gij die leeft
verduister niet uw licht
onthoud ons niet uw Naam.
Ga open, Gij die leeft,
voor nu en later
kome uw geest,
uw stromen levend water,

dat zij als ménsen mogen leven.

4.

Dopen is geboorte vieren. Niet 'inschrijven in een kerkgenootschap', maar 'dat ze geschreven staan in het boek des levens en in de palm van Gods hand', onze kinderen, dát vieren wij.

Terzake Gij die leeft

Muziek: Tjeerd Oosterhuis

Terzake Gij die leeft, geef hier aanwezig
uw eerste woorden, roep ons uit de leegte.
Kome ter sprake uw verbond voor eeuwig
volheid van tijd, uw koninkrijk nabij.

Verduister niet uw licht - dat wij ons wanen
diep in de aarde, spoorloos, en ons schamen
hoe wij op hoop van zegen ooit gegaan zijn
achter U aan, tot ver in de woestijn.

Onthoud ons niet uw Naam. Laat ons niet over
aan stand van sterren, vloed en maangetover,
aan wat ons hoog omfluisert en doet dromen
dat zou bestaan een andere god dan Gij.

Ontneem mij niet het vuur dat Gij gegeven,
Gijzelf mij ingestort hebt, dat ik leven,
met vuur van hartstocht als een mens zou leven -
dat ik zou geven liefde, dag en uur.

Ga open, Gij die leeft - voor nu en later
kome uw geest, uw stromen levend water.
Geef mij een mond waarmee ik U kan drinken.
Dat niet van dorst ik sterf vlakbij de bron.

Gebed

Laat ons bidden –

Wees hier aanwezig in uw Naam
'Ik zal er zijn',
terzake, Gij die leeft.
Zie ons hier bijeen
en hoor al onze verzuchtingen,
alles wat wij omdragen
in ons hart.
Gij, ontferm u.

Gij die genoemd wordt
Levende God,
God van levenden, niet van doden,
want voor uw Aangezicht
leven zij allen.
Verlicht onze ogen
open onze oren, en
verzacht ons hart:
dat wij bewogen worden tot ontferming
met allen die in deze wereld
klein en weerloos zijn.
Gij, ontferm U.

Gij die gesproken hebt
door Mozes en de Profeten,
Gij die ons aanraakt
in de naam van Jezus, uw kind,
Gij die ons voor het licht gemaakt hebt
dat wij leven,
Gij, ontferm U.

Toen de dag gekomen was

Inleiding:

Toen de vijftig dagen waren vervuld
waren allen tezamen onder één dak.
En het geschiedde plotseling uit de hemel:
geraas, als van een geweldige adem die komt.

Het pinksterverhaal, vol verwijzingen naar de oud-bijbelse
uittocht- en Sinaïverhalen, beeldt uit dat de God van Israël de
god van alle volkeren onder de hemel wil zijn; en dat de tien
beslissende woorden, over hoe men mens op aarde zou
kunnen zijn, voor ieder mens bestemd en in ieders
geboortetaal verstaanbaar zijn.
Hij die gesproken heeft tot Israël door Mozes en de Profeten -
óns, uit alle volkeren onder de hemel, heeft hij tot
erfdeelgenoten gemaakt door Jezus, zijn dienstknecht: dat is
de strekking en het goede nieuws van het pinksterverhaal.
Wij vieren op Pinksteren dat de Naam ook ons verschenen is,
dat de woorden van eeuwig leven, over recht en liefde, ons
hebben bereikt en nog in ons midden zijn, in onze eigen taal
verstaanbaar.

Pinkstercantate

Muziek: Tom Löwenthal

Toen de dag gekomen was
waren allen onder één dak.
Plotseling kwam
van hoog uit de hemel
een hevig geluid
als van de wind
die opsteekt en aankomt
met stoten en vlagen -
en heel hun huis
werd vol van die stem.
Vuur verscheen in tongen
neerdalend op ieder hoofd.

Zij werden vol van adem en kracht
en spraken in vreemde talen. En allen
die waren samengestroomd in die stad
hoorden hen en verstonden

de taal van hun moeder
de naam van hun vader
de roep van vandaag
en van gisteren en morgen

de stem van hun hart
en ziel en verstand

het levend woord
de kreet van geboorte en dood

het stormen van wolken
de zwijgende sterren
de val van de bergen
de beukende golven

de schreeuw van mensen.

Toespraak

Hoeveel kinderen zijn er voor de kinderkring? Thomas zie ik
en jou en jou - we blijven gewoon hier. Ik ga proberen jullie
iets uit te leggen. Ik dénk: als God bestaat, zijn alle kinderen
die geboren worden, zijn kinderen, of ze nu wel of niet
worden gedoopt.

Ik weet niet of jullie denken, of geloven, dat God bestaat. En
als je denkt van wel, hoe je dan over hem denkt, of over haar
- denk je aan veel kleuren, blauw-met-groen-en-wit-en-rood,
of aan grijs-met-donkerpaars-met-bruin? Denk je aan een
groot licht of aan een zwart gat? Denk je aan zacht en warm
en toch stevig, aan strelen en zingen? Of aan streng en deftig
en mopperen? Ik denk, als ik denk dat God bestaat, aan veel
kleuren, groot licht en aan zingen, ook aan mensen die van
elkaar houden en het goed proberen te hebben met elkaar.
Mensen die elkaar treiteren en trappen, in de steek laten en
vernietigen: áls God bestaat, huilt hij daarom en voelt zich
ellendig.

Ik denk dat God zichzelf niet zo belangrijk vindt. Dat hij niet
veel over zichzelf praat en nogal bescheiden is, en er geen
grote show van maakt als hij ergens komt - als hij hier zou
zijn, zou je hem niet zien zitten, denk ik. En alleen als je heel
goed zou luisteren, zou je hem zachtjes horen meezingen. Ik
denk dat God ons belangrijker vindt dan zichzelf; en dat hij
vooral de kleinste mensen, de zwakste, het belangrijkste
vindt. De mensen die het minste hebben, met de minste kans
op geluk, die vindt hij het belangrijkste. Als hij hier zou zijn,
zou hij waarschijnlijk zoiets zeggen als: maak je over mij maar
geen zorgen, ik maak het wel goed. Maar ik ben helemaal
niet ik-voor-mij, daarom - met die en die daar, met dat kind,
met die oude vrouw, met die jongen in de gevangenis, daar
gaat het niet goed mee, voor hen moet je zorgen. Dat zou hij
zeggen, denk ik.

Ik ben op die gedachte gekomen door het lezen van de bijbel.
In de bijbel staat het verhaal over een god die mensen
belangrijker vindt dan zichzelf, en die eigenlijk niets anders te
zeggen heeft dan: zorg goed voor elkaar; wees rechtvaardig;
kijk toch goed hoe ongelooflijk prachtig en kostbaar ieder
mens gemaakt is, wees in godsnaam voorzichtig met elkaar.

In de bijbel wordt verteld dat, toen de eerste mensen gemaakt
waren, een vrouw en een man, dat God hen toen zegende.
Hij keek ze aan en zei: ja, ik zie het, jullie zijn heel goed, ik
hoop dat jullie nu goed zullen zijn voor elkaar, en voor de
aarde en de lucht, en voor het water en de dieren. En dat
jullie kinderen goed zijn - en zo verder totdat de aarde vol is
van geluk. Mensen, veel geluk, zei God tegen die eerste
mensen - dat is zegenen: iemand veel geluk wensen.

Dopen is zegenen. Het is doen wat God deed toen alles
began. Tegen nieuwgeboren kinderen zeggen: jullie zijn
goed, en het is heel goed dat jullie er zijn - welkom en veel
geluk, we hopen dat jullie er nooit spijt van zullen hebben dat
je geboren bent, en we hopen dat jullie sterke, lieve en
rechtvaardige mensen zullen worden.

Dopen is zegenen met water. Als je geboren bent, moet je
nog groeien. En waar water is, daar kan gegroeid worden,
daar is te drinken.

Als je kinderen doopt, dan spreek je de zegenwens uit, dat
wens je ze toe, dat ze zullen groeien, dat ze te drinken
zullen hebben. Dat ze niet zullen uitdrogen en verpieteren,
maar leven en bloeien, zoals bomen bloeien waar water is
en bloemen rondom kleine meertjes in de woestijn, blauw-
met-groen-en-wit-en-rood. Weet je wat ook zegenen is?
Zingen, iemand toezingen. Lang zullen ze leven. Of zoiets
als 'Spoken bestaan niet, vrienden bestaan wel'. Vrienden
bestaan, dat klinkt een beetje als 'God bestaat'.

Straks als we dopen zeg ik: ik doop je in de naam van God
'Ik zal er zijn'. Zo luidt de Naam van God: 'Ik zal er zijn voor
jou, hoe en wanneer, dat kan ik niet zeggen - maar ik beloof
het wel: Ik zal er zijn, wees niet bang.' En ik zeg: Ik doop jou
in de naam van Jezus - omdat Jezus een heel goed en sterk
en lief en rechtvaardig mens was. En als ik dan zeg: ik doop
jou in de naam van Jezus, dan bedoel ik: ik wens jou toe,
dat je zo goed zult worden als hij. En ik zegen je met de
heilige geest die vuur en liefde is.

In het lied dat we gaan zingen, gaat het ook over de geest-
van-God, die in mensen, iemand in ons verborgen, 'die in
ons bidt', die in ons verlangt naar een wereld waar vuur en
liefde is, genoeg voor allen; die ons doet hopen en helpt
steeds weer op weg te gaan naar die wereld, naar een
nieuwe geboorte. Wij zijn geboren, wij allemaal, we kunnen
nog vaak opnieuw geboren worden. Blinde muren zacht licht
water geworden en aan de overzijde rozensteden, en de
zang van de lijster.

Ander ouder

Muziek: Antoine Oomen

Ander, ouder, iemand in ons verborgen:
plotseling oplaaierend vuur van
visioenen, aanschijn der aarde vernieuwend.

Rede, dwaasheid, hart, onbedwingbare die ons
weten doet wat wij niet weten,
wat onmogelijk is bij mensen en goden.

Ingepakt in wolken schoorvoetend gaan wij,
in onze handen
klemmen wij wichelroeden, spiegels en zwaarden.

En neer drukt ons droefheid om het gedane,
om niet te keren woorden,
om wat groeide, om wat versteende, verwaaide.

Jij, nog naamloze, ademt ons open en wekt
in ons weerbarstig geheugen
wat wij zagen met onze vroegste ogen

en doet ons gaan in tranen maar ongebroken
door de nacht van de schepping
en houdt ons gaande naar een nieuwe geboorte:

blinde muren zacht licht water geworden
en aan de overzijde
rozensteden en de zang van de lijster.

Inleiding op de doop

Dopen is zegenen met water en woorden. Maar niet met
water en woorden alleen. Ook met onszelf, met alle verlagen
en liefde; en met al die duizenden dagen dat we hebben
geleefd, met alle pijn en moeite en gezeur en lachten en
geluk. En met alles wat niet te zien is en niet op te tellen en
waar zelfs meestal geen woorden voor zijn. Voor een heel
leven! Dus iedereen moet wel even heel erg meezegenen.

Wij zegenen deze kinderen.
Dat wil zeggen: boven alle
verteiding uit van dit moment,
spreken wij uit dat
wij hen zullen vasthouden
en niet laten vallen -
kome wat komt.

En dat zeggen we dus nu
niet driemaal, maar eenmaal
met zijn allen -
vijf, vier, drie, twee, een:
kome wat komt.

Doop

1.
Nu laat ons dopen en roepen zijn naam:

Vince Daniël

zoon van Anneke van der Linden en Hein Voorwinde
geboren op 13 april 2003

Anneke van der Linden en Hein Voorwinde

Moge het jullie gegeven zijn
voor dit jongetje
een veilig huis te zijn,
een lieve moeder en vader.

Vince Daniël

ik doop jou
in de Naam van God 'Ik zal er zijn'
in de naam van Jezus - 'hebt elkander lief' -
ik zegen je met de geest die bron van liefde is.

Zo moge het zijn, vrees niet, kome wat komt.

Ontvang dit licht
en wees in vrede met elkaar.

'Vrede voor jou' gezongen

Muziek: Tom Löwenthal

2.
Nu laat ons dopen en roepen haar naam:

Josien Hilkina

dochter van Jip Kamphuis en Jan op 't Land
geboren op 25 oktober 2002

Jip Kamphuis en Jan op 't Land

Wees gezegend in dit kind
dat voorgoed geboren is,
moge zij veilig en geborgen zijn
in jullie onvoorwaardelijke liefde.

Josien Hilkina

ik doop jou
in de Naam, van God 'Ik zal er zijn'
in de naam van Jezus - 'hebt elkander lief' -
en in de kracht van de geest
die bron van goedheid is.

Zo moge het zijn, vrees niet, kome wat komt.

Ontvang dit licht
en wees in vrede met elkaar.

'Vrede voor jou' gezongen

3,
Nu laat ons dopen en roepen haar naam:

Tirza Tess Jaffa

dochter van Eline Wilgenhoef en Ludo Winkelman
geboren op 2 januari 2003

Eline Wilgenhoef en Ludo Winkelman

Moge het jullie gegeven zijn
voor dit mensenkind
een veilige plaats te worden
in onvoorwaardelijke liefde.

Tirza Tess Jaffa

ik doop jou
in de Naam, van God 'Ik zal er zijn'
in de naam van Jezus - 'hebt elkander lief' -
ik zegen je met de geest die kracht van liefde is.

Zo moge het zijn, vrees niet, kome wat komt.

Ontvang dit licht
en wees in vrede met elkaar.

'Vrede voor jou' gezongen

4.
Nu laat ons dopen en roepen zijn naam:

Kuntu Jacobus

zoon van Klazien Kruisheer en Nana Kuntu Jackson
Amankwaa
geboren op 10 oktober 2002

Klazien en Nana Kuntu

Moge hij groot worden
en de schoonheid van de wereld zien
moge hij stralen en zijn weg vinden
uit kracht van jouw wijsheid en liefde.

Kuntu Jacobus

ik doop jou
in de Naam van God 'Ik zal er zijn'
in de naam van Jezus - 'hebt elkander lief' -
ik zegen je met de geest van vuur en trouw.

Zo moge het zijn, vrees niet, kome wat komt.

Ontvang dit licht
en ga in vrede.

'Vrede voor jou' gezongen

5.
Nu laat ons dopen en roepen haar naam:

Coosje Willemien

dochter van Vanessa Storm de Grave en Bar-Joep Kruijzen
geboren op 3 augustus 2002

Vanessa Storm de Grave en Bar-Joep Kruijzen

Wees gezegend en verbonden
met dit kind
dat jullie tot groot geluk moge zijn -
wees sterk en zacht en trouw
in jullie liefde voor haar.

Coosje Willemien

ik doop jou
in de Naam van God 'Ik zal er zijn'
in de naam van Jezus - 'hebt elkander lief' -
ik zegen je met de geest die bron van hoop en vreugde is.

Zo moge het zijn, vrees niet, kome wat komt.

Ontvang dit licht
en wees in vrede.

'Vrede voor jou' gezongen

6.
Nu laat ons dopen en roepen haar naam:

Anne Li Benine

dochter van Benine van Berkel en Bas Verheijen
geboren op 27 februari 2001 in Cangwo, China

Benine van Berkel en Bas Verheijen

Moge het jullie gegeven zijn
voor dit verweg geboren kind
een veilig huis
een vader-moederland te zijn
in onvoorwaardelijke liefde -
je had ook zonder haar
gelukkig kunnen leven,
maar nu niet meer

Anne Li Benine

ik doop jou
in de Naam van God 'Ik zal er zijn'
in de naam van Jezus - 'hebt elkander lief' -
en in de kracht van de geest
die het aangezicht van deze aarde zal vernieuwen.

Zo moge het zijn, vrees niet, kome wat komt.

Ontvang dit licht
en wees in vrede.

'Vrede voor jou' gezongen

7.
Nu laat ons dopen en roepen zijn naam

Michiel

zoon van José Beurskens en Hans Rahn
geboren op 13 oktober 1988

[Michiel is geboren met het syndroom van Down.]

Michiel, jij bent al bijna vijftien, je bent groot aan het worden
en weet wat je wilt. Jij hebt gevraagd of je gedoopt mocht
worden. En toen heb ik jou gevraagd: waarom wil je dat.
Toen heb je gezegd: omdat ik God wil ontmoeten.
Daar hebben we samen over gepraat, of dat kan, en ook
over bidden, en over hoe je kinderen in Irak zou kunnen
helpen.

En ook wou je een doopnaam kiezen. 'Jezus' wil ik, zei je.
 Bij je geboorte gaf je moeder je al de naam 'Maria' mee, dat
 Maria je zou beschermen.
 Nu zal je voortaan heten:
 Michiel Maria Jezus.
 Zo heet niemand, op de hele wereld niet.

Weet je wat de naam Jezus betekent? Jezus betekent: God
 zal ons redden, bevrijden. En zoals je heet, zo moet je
 doen: God een beetje helpen bij het beschermen en
 bevrijden van mensen. Dat is afgesproken? Hand erop.

Michiel Maria Jezus

Ik doop jou in de Naam van God 'Ik zal er zijn',
 en in de naam van Jezus - 'hebt elkander lief' -
 en in de heilige geest
 die een bron is van kracht:
 dat je een man van God zult worden
 en lang en gelukkig mag leven op aarde.

En jij, José, zijn moeder,
 dank je wel dat hij er is.

Zo moge het zijn, vrees niet, kome wat komt

Ontvang dit licht
 en ga in vrede.

'Vrede voor jou' gezongen én 'Lang zal hij leven'

Intermezzo

Dit kind

tekst: Colet van der Ven

Geboren uit adem
 uit vuur aardedonker
 kwetsbaar en tastbaar
 huid van jouw huid.

Groter dan mensen
 door mensen te geven
 ziel en bezieling
 handen een naam.

Adem en huid
 bewaken het leven
 een hand en een naam
 beschuttende mens.

Kwetsbaar en tastbaar
 met jullie verweven
 in vuur aardedonker
 een adem dit kind.

Viering van eucharistie

Tafelgebed 'Dat wij leven'

Muziek: Tom Löwenthal

Gij die ons voor het licht gemaakt hebt
 dat wij leven.

Naar U sta ik op in de morgen,
 ik zoek U in de dageraad,
 mijn ziel dorst naar U,
 mijn vlees verlangt naar U.

Gij die gezegd wordt Levende God,
 die hoort en ziet,
 vriend ander ouder,

schoot van vrede,
 hart groter dan ons hart.

Gij die ons voor het licht gemaakt hebt
 dat wij leven.

Levende, niet god van doden
 en de dood zal niet meer zijn.

Zoals Gij ons hebt toegezegd
 in Jezus, uw dienstknecht.

Zie uw mensen, deze wereld.
 Keer U om naar ons toe,
 keer ons toe naar elkaar,
 zie uw mensen, deze wereld.

En de dood zal niet meer zijn.

Kom heilige geest van godswegen,
 adem van in den beginne,
 kom geest van uittocht en bevrijding
 die zijt verschenen
 in Jezus, uw dienstknecht,
 dat wij leven -

En de dood zal niet meer zijn.

Kom geest verheug ons, vuur ons aan
 verzacht ons hart -
 dat wij ontbloeien in jeugd.

Gij die ons voor het licht gemaakt hebt
 dat wij leven -
 en de dood zal niet meer zijn.

Met deze woorden
 smeken wij U
 en zingen U toe,
 onze vader

Onze vader in de hemel
 uw naam geheiligd
 uw koninkrijk kome
 uw wil geschiedend
 zo moge het zijn
 op aarde en in de hemel.
 Geef ons brood van genade,
 morgen, vandaag nog,
 kwijt onze schulden,
 leer ons vergeven.
 Moedig ons aan
 dat wij voortgaan
 op de weg van het leven.

Moge het delen
 van dit brood en deze beker
 ons sterken in de hoop
 dat een nieuwe wereld komen zal
 waar brood en liefde is
 genoeg voor allen.

Brood en wijn

Lied van Amos*Muziek: Tom Löwenthal*

Klaagzang en klacht over u,
gij die de zwakken vertrapt,
onschuldigen grijpt en mishandelt.

Zo spreekt die gij noemt 'onze God':
Ik kan uw psalmen niet luchten,
spaar mij uw liedjes, uw fluiten.

Doe stromen als een rivier
onstuitbaar, als levend water,
doe stromen gerechtigheid.

Gij die uw plannen smeedt
om de misdeelden te doden,
gij die praat in uzelf:

ik koop ze voor geld, de minsten,
voor een paar schoenen de armen.

Daarom wankelt de aarde.

Voorbeden

Kom, heilige geest, helper, vertrooster.
Ademstoot -
wek onze kracht, heradem ons verstand
vuur onze hartstocht aan, wek ons geweten
kom, geest, vernieuw het aangezicht der aarde.
Gij, licht der harten, vader van de armen.

Voor onze kinderen, dat zij groot mogen worden
en gelukkig; dat zij in deze harde wereld
plaatsen zullen vinden waar het goed is;
dat zij mensen ontmoeten die zich ontfermen,
die hen tot voorbeeld zijn.
Voor Vince, voor Josien, voor Kuntu,
voor Coosje, voor Tirza, voor Anne Li
en voor Michiel.
En voor jullie ouders,
om liefdeskracht en volharding
in goede en in kwade dagen.

Waarom wankelt de aarde?
Voor uw Aangezicht
de tienduizend en meer
asielkinderen die,
sinds de nieuwe vreemdelingenwet
in Nederland, zonder recht zijn,
zonder recht op medische verzorging.
Daarom wankelt de aarde.
Voor uw Aangezicht deze bittere schande
die door een politieke minderheid wordt doorgedrukt
in naam van de democratie.
Mogen honderdduizenden in opstand komen
tegen deze onmenselijkheid
in dit welvarendste land van de wereld.

Kom, geest, waai door ons heen
dat wij plannen smeden die de wet verzetten.

*[Hier worden de voorbeden gelezen die in het Voorbedenboek van de
Amsterdamse Studenteneklesia die dag zijn opgeschreven.]*

Voor uw Aangezicht
al onze doden, in stilte meegedragen tot hier,
voor uw Aangezicht
al onze levende kinderen, vrienden, geliefden,
verweg, dichtbij.
Voor uw Aangezicht allen wier verlangen
naar kinderen niet in vervulling is gegaan.
Voor uw Aangezicht allen, allen, wij allen

tot op vandaag, zie onze kleine grote liefde.
Verberg uw Aangezicht niet voor mij
uw woorden verzwijg ze mij niet -
een vreemdeling ben ik op aarde.

Gij met uw woord
waarom bezoekt Gij mij
waarom roept Gij ons aan
deze mensen die hier zijn?

Omdat Gij liefde zijt
en niet alleen wilt blijven
roept Gij mensen aan,
deze mensen - ontferm u.

Dank en groet

Dit was de laatste bijeenkomst van het seizoen 2002-2003. Ik
dank u allen voor uw trouwe komst hierheen - ik dank allen
voor de inzet waarmee gij uw taken hebt vervuld, klein of
groot, achter de schermen, of hier op dit plankier. Ik noem
geen namen om niemand te vergeten.
Ik wens u een zalig pinksterweekend. Ik wens u gelukkige
maanden, veilige wegen, zorg goed voor elkaar, doe iets,
wees iemand voor mensen die niemand hebben.

Zegen

Hij zegene u
Hij behoede u
Hij doe zijn Aangezicht over u lichten
en zij u genadig.
Hij wende zijn ogen naar ieder van ons
en geve ons vrede.

De steppe zal bloeien*Muziek: Antoine Oomen*

De steppe zal bloeien
de steppe zal lachen en juichen.
De rotsen die staan
vanaf de dagen der schepping
staan vol water, maar dicht
de rotsen gaan open.
Het water zal stromen
het water zal tintelen, stralen,
dorstigen komen en drinken.
De steppe zal drinken,
de steppe zal bloeien,
de steppe zal lachen en juichen.

De ballingen keren
zij keren met blinkende schoven.
Die gingen in rouw
tot aan de einden der aarde
één voor één, en voorgoed,
die keren in stoeten.
Als beken vol water
als beken vol toesnellend water
schiepend omlaag van de bergen.
Met lachen en juichen -
die zaaiden in tranen
die keren met lachen en juichen.

De dode zal leven
de dode zal horen: nu leven.
Ten einde gegaan
en onder stenen bedolven
dode, dode, sta op,
het licht van de morgen.
Een hand zal ons wenken
een stem zal ons roepen: Ik open
hemel en aarde en afgrond.
En wij zullen horen
en wij zullen opstaan
en lachen en juichen en leven.

Interview

met vriendelijke toestemming van de auteur overgenomen uit het Vlaamse tijdschrift van de kritische christelijke basisbeweging *Kenteringen*, nr 7 juli 2003

'Bidden is het ondenkbare leren denken'

Huub Oosterhuis over het huwelijk tussen mystiek en verzet in de liturgie

door Remi Verwimp

*Op nogal wat vieringsplekken in Nederland en Vlaanderen wordt er creatief gezocht naar hoe we vandaag als kritische christenen gemeenschap moeten vormen, hoe we vanuit een herbronning aan de Schrift duidelijker zicht kunnen krijgen op wat ons als christenen te doen staat in deze wereld, hoe het samen vieren een opstap kan zijn tot het verzamelen van krachten om onze belijdenis tot een maatschappelijke praktijk te maken. Dorothee Sölles boek *Mystiek en verzet heeft voor velen van ons de inspiratie geleverd om bijbelse en politieke bevogenheid dicht bij mekaar te houden in de liturgie, om spiritualiteit en maatschappelijke engagement te verweven, om ethiek en esthetiek mekaar te laten voeden en versterken. Toch is dat niet evident. 'Verzet' roept bij heel wat mensen weerstand op vandaag: velen zijn op zoek naar 'rustplaatsen' waar ze op adem kunnen komen van hun helse week, waar ze spiritueel voedsel krijgen om het uit te houden in deze veeleisende samenleving, waar ze zich kunnen verwonderen over de schoonheid van een lied, een gedicht, een ritueel, of misschien zelfs gewoon van de stilte. 'Mystiek' wordt steeds vaker ingevuld met een gericht zijn op het Zelf, op het eigen, individuele beeldvormingsproces.**

Wij vroegen Huub Oosterhuis, dichter en voorganger in de Amsterdamse Studentenekklesia, hoe hij tegen deze evolutie aankijkt. Kan mystiek een weg zijn tot verzet? Of is de weg tot het verzet zelf een mystieke gebeuren? Wanneer wordt liturgie 'boereren met het gebed' en op welke manier kan liturgie instrument zijn voor het 'doen van gerechtigheid'?

'Het heeft echt alles te maken natuurlijk met hoe je "mystiek" omschrijft. Sommigen zien mystiek als een bezinning op jezelf, een Ik-beleving, het koesteren van je Ik, het houden van jezelf...

Naar mijn mening heeft dat echter helemaal niets te maken met wat je onder mystiek zou moeten verstaan. Een eerste dimensie van het woord "mystiek" zegt namelijk iets over de poging om een tegenkracht te ontwikkelen tegen die absurde werkelijkheid waarin mensen als wegwerpproducten verkwanseld worden. Je niet gewonnen geven daaraan, het vormen van een innerlijke tegenkracht daartegenover, dát noem ik mystiek. Of religie, dat maakt me niet zoveel uit hoe je dat noemt. Maar temidden van alle betekenissen die het woord religie blijkt te hebben, is er ook steeds de betekenis van "gewetensvol". Religie heeft te maken met gewetensvol gedrag. Dat geweten moet dus eerst gevormd worden.'

Roger Ponsele, een Vlaamse priester die in de jaren tachtig in El Salvador aan het verzet meewerkte, vertelde ooit wat hij ervoer tijdens een bijeenzitten van collega-pastors op hun wekelijks "kranse". Hij zei: "We zaten daar te palaveren over koetjes en kalfjes, maar die mannen die kwamen niet meer uit hun zetel. Die hadden geen mystiek meer in hun lijf." Is het zo dat jij dat bedoelt?

'Ik zoek het inderdaad in die richting. Ik denk dat je een mystieke kracht nodig hebt om het vol te houden om weerwerk te blijven bieden aan het onrecht, om "links" te worden.'

Die mystieke kracht om het vol te houden, waarin ligt die dan? Vind je die bijvoorbeeld in het behouden van een verbondenheid met God?

'Dat kan, maar dan moet wel eerst duidelijk zijn over welke "God" we het hebben. Ik bedoel dan de God die in de bijbel de woordvoerder is van dat visioen. Ok? Er is geen andere God, dat hebben we toch afgesproken? We hebben afgesproken dat we onder "God" verstaan: die Stem die uit het vuur roept en uit een brandende wereld. Die oproept tot gerechtigheid en die je stuurt. Als je dan zegt "mystiek is een verbondenheid met die God", - niet met een andere maar met die ene - dan is mijn antwoord op je vraag: ja. Die verbondenheid wordt in Exodus voor een deel weergegeven met de uitdrukking "gezien heb ik". Telkens opnieuw staat het er: "gezien heb ik dit en gezien heb ik dat..." Dat het er twee keer staat, dat is een stijlfiguur voor "door en door", zonder aflaten. Ik heb gezien totdat ik niet meer kon. Dat is écht zien, dat is tot in je diepste vezels weten. Weten is solidariteit. Wie met God verbonden is, ziet zelfs de vlieg op de muur. Dat is "mystiek zien".'

Op die manier uitgelegd geef je mystiek iets 'actiefs', wordt het een werkwoord. Terwijl vandaag 'mystiek' dikwijls ingevuld wordt als iets dat je overkomt, een genade. Het mogen ervaren van gerechtigheid bijvoorbeeld, in een wereld waarin gerechtigheid niet maakbaar is. Dát is een mystiek geschenk waarvoor je dankbaar mag zijn, wordt dan gezegd.

'In zo'n redenering loopt er van bij het begin al iets mis. Gerechtigheid kan je immers wél maken. En als mensen het niet maken, wie maken het dan? Gerechtigheid komt toch niet uit de hemel gevallen of zo? Het is oergevaarlijk om het woord gerechtigheid te verbinden met iets wonderbaarlijks. Kijk, wanneer mensen erin slagen om ergens gerechtigheid te maken, om anderen te redden uit onderdrukking, dan zeggen ze: "Dat is een genade." Zo hebben mensen dat altijd al uitgedrukt. Zo functioneert dat nu eenmaal in de taal. Geboren niet gemaakt, geldt voor iedereen. Ik bedoel: je verwekt, je maakt een kind, maar eens het er is dan heb je het "gekregen". Dat is gevoelsmatig ook zo. Dat klopt ook. Maar het is een dimensie die je via taal toevoegt, je vervangt een bepaalde werkelijkheid niet door een andere werkelijkheid. Je moet die woorden met elkaar uitleggen. Beweren dat gerechtigheid niet maakbaar is, alleen te krijgen als een geschenk, is ook tamelijk oninteressant. Zeg dan tenminste ook hoé je het krijgt, zeg dan wat over die schijnbare dispositie. Die dispositie heeft weer te maken met innerlijke kracht, volharding, inzicht... maar dat zijn toch allemaal dingen die mensen elkaar kunnen leren, die mensen voltrekken aan elkaar, die mensen met elkaar maken? Zulke stellingen zijn eigenlijk dikwijls erg onzuiver beredeneerd als je er even op doordenkt.'

Je liet daarnet het woord 'innerlijke kracht' vallen. Heel veel mensen zijn vandaag op zoek naar die innerlijke kracht in wat ze mystiek noemen, of meditatie, of zen, of yoga, of in mooie liturgie. Die innerlijke kracht hebben ze nodig om het uit te houden in deze harde samenleving. Daarom gaan ze die vaak precies zoeken in ruimtes die niet 'politiek' zijn: ruimtes waarin ze afgeschermd worden van de werkelijkheid en ze niet opgeroepen worden om zich te engageren.

'De vraag blijft altijd waar die innerlijke kracht voor moet dienen.

Alles kan een instrument zijn tot gerechtigheid, natuurlijk. Yoga kan een instrument zijn, zoals muziek dat ook kan zijn, en drift, hartstocht. Tot seksualiteit toe. Alleen, het zijn geen heilige instrumenten.'

Zeg je hier ook dat gedichten, liederen en vieringen in die zijn ook ...

‘Ja, dat zijn ook instrumenten natuurlijk. En misschien wel heel kostbare instrumenten. Ik geloof dat een heleboel ommekeer in de richting van dat visioen waar wij het over hebben, dat die in de liturgie begint. Dat heb ik bij een heleboel mensen ook gewoon zien gebeuren. Na de eerste tien liedjes die ik schreef, wilde ik er eigenlijk mee ophouden. Toch heb ik besloten er mijn levenswerk van te maken, precies omdat ik merkte dat het wel degelijk een weg, een instrument kon zijn. Voor veel mensen kan het zo werken dat het een vlucht wordt. Maar dat hoeft niet. Sommigen zeggen me: “Ik heb geen tijd voor liturgie, want uitgerekend op zondagochtend heb ik de beurt bij de opvang van asieljongeren.” Maar er zijn er ook die zeggen: “Ik vind het toch fijn om af en toe met mensen samen te zijn, en over dat visioen te zingen en te horen.” Dat hoort ook tot de mogelijkheden van toerusting: uitrusten en op verhaal komen. De richting die je opgaat, is bepalend. Ik ken mensen die naar een gregoriaanse mis gaan. Daar zitten ze dan als uiterst solidaire en betrokken mensen. Die vluchten daar helemaal niet in weg. Zij hebben dat tot instrument gemaakt van opgeladen worden en uitrusten, zich verbonden voelen met anderen. Het lijkt me evident dat dit een zinvolle liturgie is.’

Maar in de kern blijf je dan toch stellen dat het gebed, of de liturgie, of wat dan ook, een instrument is tot gerechtigheid en niet een doel op zich?

‘Het is alleen maar iets als het je beter toerust om dat te doen wat je moet doen. Dan is het goed. Maar dat geldt toch bij alles eigenlijk?’

Ja, maar je kan je dus afvragen of liturgie vanzelfsprekend op die manier functioneert. Want het is gewoon een realiteit dat een boel mensen in een heel materialistische context op zoek zijn naar iets dat immaterieel is en niet verbonden is met een praktijk waarbij ze de handen moeten gaan vuil maken binnen de maatschappij. Liturgie is toch ook vaak gewoon een terugplooiën op esthetiek, op de schoonheid, en dáárin iets goddelijks ervaren.

‘Dat wordt dan zo gezegd, ja. Maar wat zég je dan werkelijk? Ik bedoel: hoé moet je dan nou toch iets goddelijks ervaren? Er zijn ook mensen die zeggen dat ze stemmen horen, Jezus zien, boodschappen doorkrijgen en dat ze zich aangeraakt voelen. Ik heb me nog nooit aangeraakt gevoeld, ik ken dat niet.’

Hoe komt het dat sommige mensen dat dan wél hebben?

‘Tja, er zijn mensen die een absoluut gehoor hebben. Ik heb zo een zoon. Dat is ook weer gewoon een instrument waarover hij beschikt. Zo zijn er mensen die een ontzettend gevoel hebben voor schoonheid van natuur, anderen hebben dat niet. Dan denk ik: dat zijn talenten, zo ben je gemaakt. Daar kom ik niet tussen. Alleen als het geprivilegieerd gaat worden, als mensen daar iets van een bestaanswijze aan ontlenuen en het gaan verabsoluteren, zo van “dat is de enige echte, juiste manier waarop je het moet ervaren”, dan krijg ik er een probleem mee... Dat is de bekende discussie uit de jaren zestig tussen horizontaal en verticaal.

Tegelijk laat het ook wel een tegenstem horen vandaag. Ik kan mij voorstellen in een context waarin mensen permanent zien hoe natuur wordt afgebroken en hoe smerig de wereld wel wordt gemaakt, dat esthetiek ook een tegenstem kan zijn. Natuurlijk heel gevaarlijk als je daarmee de

merkelijkheid gaat uitwissen, maar op een bepaalde manier kan het toch ook een tegenover zijn?

‘Dat lijkt mij ook. De groene gedachte. Maar uiteindelijk gaat het niet over wel of niet de schoonheid een plaats geven. Het gaat over de “functie” ervan in de liturgie. Ik probeer het duidelijk te maken met een voorbeeld.

Toen ik de laatste keer in Vlaanderen was, werd ik aan het station afgezet, maar toen bleek er geen trein te rijden. Het was die stormdag. Het treinverkeer in Antwerpen lag helemaal stil. Toen heb ik maar een taxi genomen naar Rozendaal in het gedacht dat ik daar wel een trein zou kunnen nemen, maar ook in Nederland verhinderde de storm dat treinen reden. Op het station in Rozendaal ging ik dan maar op zoek naar een paar mensen met wie ik een taxi naar Amsterdam zou kunnen delen. Ik loop daar wat rond en daar zit een Surinaamse vrouw met drie kinderen, erg deplorabel. Ze vroeg me of ik ook naar Rotterdam moest. Ik antwoordde dat ik naar Amsterdam moest. En even later vond ik nog vier mensen die mijn richting uit moesten. Wij dus samen in een taxi. Toen ik nu ’s avonds laat in Amsterdam was aangekomen, dacht ik: Ik had toch ook via Rotterdam naar Amsterdam kunnen gaan. Waarom heb ik dat nou niet eerder bedacht? Dan had die vrouw met die drie kinderen mee gekund. Dat dacht ik toen pas. Nu, bidden is volgens mij dat je dat wél denkt. Dat je zo kijkt, dat je dat soort gedachten wel krijgt. Dat je tegenover anderen anders leert reageren, of leert denken aan mogelijkheden voor anderen. Dat kan je trainen, dat is een kwestie van minder eten en drinken. Dat geloof ik wel. Dus zo hangen die dingen wel samen. Bidden is een soort van bewustzijnsstraining denk ik, in functie van de gerechtigheid. Een Ik-bewustzijn hoef je niet te trainen, dat heb je meestal wel. Sommige mensen moeten het wel trainen, die laten zich zo onder de voet lopen en manipuleren door anderen dat ze ook nooit mee zullen kunnen werken naar solidariteit toe. Ze werden zo opgevoed, of geboren, of gemaakt door anderen dat ze dus alleen maar aan zichzelf kunnen denken. Dat is een vorm van gebrek, als het ware, waarvan mensen bevrijd zouden kunnen worden. Maar soms wordt zo’n gebrek vermengd met new-agerige en quasi mystieke ideologieën.’

Kritische christenen wordy wel eens verveten dat ze aan iets essentieels voorbij gaan. Dat ze zo kritisch zijn dat ze niet meer gewoon kunnen genieten, zonder meer. Dat ze alsmaar oproepen tot engagement en dat vooral jongeren hun buik vol hebben van zo’n manier van leven. Hoe denk jij daarover?

‘Een heleboel jongeren hébben hun buik daar ook van vol, maar daarom is dat nog niet goed. Dat zegt toch niks? De generatie die op de middelbare school heeft gezeten in de jaren negentig en die het welvaartswonder ingedronken heeft gekregen, die heeft een ontzettende tik van de molen gehad. Die willen dit en die willen dat. Wat bewijst dat nou? Helemaal niks natuurlijk. Dat kan je natuurlijk niet gaan veralgemeniseren, want er zijn in die generatie ook een heleboel mensen die wél hebben geleerd op te komen voor elkaar.’

Toch is het leren denken ten dienste van een ‘wij’ niet meer zo vanzelfsprekend.

‘Nee, dat merk je overal en dus ook in de liturgie. Men heeft in Amsterdam een tijdje terug een enquête gehouden om te weten welke van mijn liedjes het populairst zijn. Mensen moesten dus zo’n top tien maken. Daar komen niet veel politieke strijdliederen op voor. Dat is zo. “Die mij droeg op adelaarsvleugels” staat natuurlijk op nummer één, dat is

natuurlijk vanwege de melodie, dat maakt verder niet uit. Maar dat is dan ook een “ik-liedje”. Alleen, als je het even in zijn context terugplaatst, dan merk je dat het lied gaat over “totdat ik vliegen kon op eigen kracht”. Wat betekent dat in dat lied van Mozes? “Vliegen op eigen kracht” moet je begrijpen vanuit wat er in de psalmen staat: er was niemand, toen heb ik het alleen gedaan. Er was niemand die recht deed en toen ik dat zag en om me heen keek, zocht naar een helper, was er niemand en toen heb ik gesproken: “Ik zal.” Zo is mijn lied bedoeld. Maar ja, dat moet je vreselijk uitleggen, want “vliegen op eigen kracht” kan ook een beeld zijn voor individuele ontplooiing. Maar zo is het met alles, je moet het allemaal uitleggen, je moet het allemaal plaatsen in een context, je moet het in een ondubbelzinnig kader zetten. Die hele eucharistie is bij ons niets anders dan de woorden: “Moge het delen van dit brood en deze beker ons sterken in de hoop dat een nieuwe wereld komen zal, waar brood, recht en vrede is, genoeg voor allen.” Die afspraak, dat is het enige wat wij altijd herhalen. Zelfs het Onze Vader zeggen we niet altijd, maar dat wel. Het is voor iedereen evidente herkenning. Nou ja, het is heel mystiek. “Een nieuwe wereld” is toch een mystiek woord. En “voor allen”, dat is een mystieke visioen. De een heeft daar meer aandacht voor dan de ander. Misschien dat muzikale mensen, die grote dingen kunnen horen, een soort natuurlijk aanleg hebben om zulke woorden ook te verstaan en anderen minder.’

Brood breken is dus een symbool waar jullie in die vieringen absoluut aan vasthouden.

‘Ja. Maar dat is ook helemaal los en weg van transsubstantiatie. Jezus wordt er ook niet per se bij genoemd. Dat hoeft ook niet. Jezus is natuurlijk een van de vertolkers van dat grote perspectief. Goed, het is door hem tot ons gekomen, maar niks van transsubstantiatie. Dat is ook helemaal tegen de oudste inzichten in en in die zin is het een andere godsdienst dan de onze, maar ook dan de protestantse.’

Wat jouw gemeente, en andere vieringsplekken bij ons die het goed doen, kenmerkt is dat ze een sterk koor hebben, dat er mooie liederen worden gezongen. Blijkbaar oefent dat toch een extra aantrekkingskracht uit. Blijkbaar hebben mensen daar heel veel behoefte aan.

‘Een mooi lied kan mensen gevoelig maken voor het verhaal. Ik weet ook geen beter instrument moet ik zeggen, zonder erbij te zweren. Zonder liturgie wordt het verhaal ook vaak al te rigide, maar zonder leerhuis waait het weg, loopt het leeg. Je moet er een vorm voor vinden om in je prediking het leerhuis steeds weer op te starten. Je moet het verhaal zo rudimentair en appellerend neerzetten dat mensen ook méér willen horen, de uitleg ervan willen. En dan komen ze ’s maandags terug voor het leerhuis.’

Dus, met andere woorden: een vieringsplek moet altijd verbonden zijn aan een leerhuis?

‘Ja, dat vind ik wel, als het enigszins kan. En de viering moet zélf leerhuis zijn voor een deel. Wij leggen altijd veel uit, preken gerust twintig minuten, zelfs een half uur.’

Maar bij jullie wordt er ook veel gevierd en gezongen, is het ook mooi, esthetisch.

‘Ja, dat staat er helemaal omheen, zeker. Maar, ik merk aan onze koorleden dat ze graag en vervoerd zingen, maar vaak pas snappen wat ze zingen als je het hebt uitgelegd. Ik preek ook veel naar aanleiding van die liederen. Ik heb zo’n

bewerking van Psalm 14: “Niksers, leefhoofden, goden zijn het, levende doden die zeggen: Jouw god is geen god.” Die ‘Chili-psalm’, zoals ik hem noem, die heb ik gemaakt toen we in ’72 de schuldenlast voor Chili probeerden weg te krijgen met allerlei acties en buitenparlementaire dingen. In die context heb ik die psalm gemaakt, maar dat is een zeer politiek lied. Maar dat moet je dus steeds weer uitleggen ook, je moet het verhaal kaderen...

Nog even een poging om iets dichterbij mensen die dan een beetje zweren bij mystiek. Nou, dat woord heeft ook een inflatie ondergaan, want als je Eckhart en zelfs Johannes van het Kruis echt leest vanuit hun specifieke context, dan is het toch volstrekt duidelijk dat dat innerlijke proporties heeft die je niet zomaar kunt plakken op wat mensen nu mystiek noemen. Dat is toch nog wel even iets anders. Daarin worden louteringsprocessen beschreven, bekeringsprocessen. Neem nu wat er gebeurd is met Romero die van een steile, truttige heer iemand werd die uit de weg geruimd moest worden. Zo’n proces, daar gaat de echte mystiek over. Als je dat leest, dan gaat dat over zulke grote, langdurige gevechten om weer te kunnen solidariseren, om jezelf weer te kunnen overgeven zou je kunnen zeggen. Overgave waaraan? Aan dat perspectief dat je alle cynisme uit jezelf wegruimt, dat je in dat perspectief wegduikt en vlucht, maar dat je tegelijk de hoop werkelijk bewaart en koestert. Dat noem ik mystiek. Dat noem ik innerlijke tegenkracht, daar gaat het om. Dat is ook hemaal niet flauw.

Kardinaal Danneels heeft eens in een interview gezegd dat de kerk een zelfreinigende bloedsomloop is en dat het fenomeen van die kerkkritische, linkse christenen zichzelf wel oplost, dat die vanzelf verdwijnen. Is dat onze toekomst denk je?

‘Als beeld wil ik het best accepteren. Maar dan als de zelfreinigende bloedsomloop van het socialisme of van de mensheid die uiteindelijk toch niet zal zwichten voor de bestaande ongelijkheid. Er zal altijd toch weer die droom zijn van “de wereld zoals ’ie nu is deugd niet” en van wat Marx zegt, dat de geschiedenis nog niet begonnen is. Die droom, die krijg je niet zo gauw klein, en die hebben wij vast te houden. Maar we zitten nog in de prehistorie, we weten nog niet wat het is om als gelijkwaardige mensen te leven. Daar hebben wij uiteindelijk nog geen benul van. De geschiedenis begint pas wanneer wij als gelijkwaardige mensen zijn, als de mens de mens een naaste is.’

DE GRENZELOZE PAULUS 8

Alex van Heusden

Dit is het achtste van een reeks artikelen in de Maandbrief over de brieven van Paulus.

1.
In zijn brief aan de Galaten, vermoedelijk geschreven omstreeks het jaar 55 van de gangbare jaartelling, maakt Sja’oel-Paulus zich sterk voor wat hij beschouwt als de ‘waarheid van het evangelie’ (Gal 2:5). Deze waarheid wordt naar zijn oordeel verdraaid door joodse volgelingen van Jezus die hij, weinig vleidend, ‘leugenbroeders’ noemt (Gal 2:4). Op één punt zijn Paulus en zijn tegenstanders het met elkaar eens: ook niet-joden, *goyim*, mensen uit de volkeren, horen erbij; in de nieuwe en laatste termijn die is geproclameerd door Jezus

Messias, mogen zij zich voegen in de gemeente die in zijn naam bijeenkomt. Zij zijn van harte welkom. Maar voor de 'leugenbroeders' volgt hieruit, als *conditio sine qua non*, dat zij joden moeten worden, dat zij zich moeten laten besnijden, althans de mannen onder hen. Zij gaan daarom zover dat zij de *gojïem* daartoe dwingen (Gal 6:12).

Voor Paulus is dit in strijd met de 'waarheid van het evangelie' die luidt: laat ieder blijven die hij was; de jood blijft jood, de Griek blijft Griek (Gal 3:28; vgl. 1 Kor 7:19v). Dit impliceert ook: de jood wordt geen Griek en de Griek wordt geen jood. En om elk misverstand uit de weg te ruimen: deze 'vuistregel' (Grieks: *kanon*, vgl. Gal 6:16) van Paulus, zelf een jood en altijd jood gebleven, laat geen ruimte voor de conclusie dat Paulus de besnijdenis, zelfs de hele thora, zou hebben afgeschafte. De besnijdenis, en ook de thora, de joodse levensleer en manier van leven, blijven in beginsel van kracht, voor Paulus de jood én voor de andere joden, ook in de gemeente van Jezus Messias.

Het standpunt van zijn tegenstanders en de gevolgen daarvan voor het leven der gemeente geeft Paulus in velerlei bewoording weer en nooit zonder een heftige polemische ondertoon, misschien beter nog: boventoon. Daarvan is een kleine opsomming te maken. De 'leugenbroeders' brengen een 'ander evangelie' waardoor zij 'het evangelie van de messias verdraaien' (Gal 1:6v). En: 'zij wandelden niet rechtuit volgens de waarheid van het evangelie' (Gal 2:14). En: zij 'dwingen de volkeren joden te worden (Grieks: *ioudaïzein*)' (Gal 2:14). En: zij zijn 'uit werken van thora' (Gal 3:10). En: 'zij ijveren voor jullie [= de niet-joden], maar niet goed, want zij willen jullie uitsluiten' (Gal 4:17). En: zij leggen de niet-joden 'een slavenjuk' op (Gal 5:1). En: zij brengen de niet-joden 'in verwarring' (Gal 5:10).

Deze opsomming maakt zonneklaar wat volgens Paulus het 'evangelie van de messias' is: de volkeren niet uitsluiten, maar binnenhalen, zonder ze te dwingen om joden te worden.

2.

Na de gebruikelijke aanhef (Gal 1:1-5) en een passage waarin Paulus motiveert waarom hij naar de pen heeft gegrepen, (strekking: er is slechts één evangelie; Gal 1:6-9) volgt een verhalend deel (Gal 1:10 - 2:21) waarin de 'gezondene' (Grieks: *apostolos*) naar de volkeren' een verwoede poging doet zijn criticasters eens en voorgoed de mond te snoeren. Paulus doet geen beroep op enige menselijke autoriteit om zijn functie als gezondene naar de niet-joden, de *gojïem*, te rechtvaardigen. Jezus Messias, die zich aan hem heeft 'geopenbaard' (Gal 1:12), is zijn rechtvaardiging. Pas drie jaar na deze openbaring - zo bewijst hij zijn onafhankelijkheid van welke autoriteit ook - reist Paulus naar Jeruzalem om Kefas ofwel Simon Petrus te bezoeken, met wie hij vijftien dagen doorbrengt (Gal 1:18). Over de inhoud van hun gesprekken doet hij geen mededeling. Tijdens dat verblijf ziet hij ook Jakobus, 'de broeder van de heer' (Gal 1:19). Daarna (Grieks: *opeita*) reist hij naar Syrië en Cilicië (Gal 1:21). Dan volgt dit verhaal, in een mogelijke vertaling (Gal 2:1-10):

- 1 *Daarna [epeita], na verloop van veertien jaar, ging ik weer opwaarts naar Jeruzalem met Barnabas, ook Titus nam ik mee.*
- 2 *Op grond van openbaring ging ik opwaarts. En ik legde hun het goede nieuws voor dat ik uitroep onder de volkeren, afzonderlijk evenwel aan de aanzienlijken, opdat ik niet voor niets liep of gerend heb.*
- 3 *Maar zelfs Titus niet, die bij mij was, toch een Griek, werd gedwongen zich te laten besnijden -*

- 4 *ondanks de heimelijk binnengeslopen leugenbroeders die heimelijk kwamen om te bespieden onze vrijheid die wij hebben in Messias Jezus, opdat zij ons weer tot slaven maken.*
- 5 *Aan hen gaven wij niet ook maar één uur toe door onderverping, opdat de waarheid van het goede nieuws bij jullie blijve.*
- 6 *Maar van hen die menen iets te zijn - wat ze ooit waren interesseert me niet: God gaat niet af op het aangezicht van een mens - want mij legden de aanzienlijken niets extra's op,*
- 7 *integendeel, toen ze zagen: mij is toevertrouwd het goede nieuws van de voorbuid, zoals Petrus van de besnijdenis,*
- 8 *want die Petrus kracht gaf tot de zending van de besnijdenis, gaf ook mij die kracht naar de volkeren,*
- 9 *en de gunst mij gegeven erkennend, gaven Jakobus, Kefas en Johannes, die menen steunpilaren te zijn, mij en Barnabas de rechterhand van gemeenschap, opdat wij naar de volkeren, zij naar de besnijdenis.*
- 10 *Alleen, dat wij de armen zouden gedenken, en ik heb mij gehaast precies dat te doen.*

Enkele kanttekeningen:

- 'Na verloop van veertien jaar': naar alle waarschijnlijkheid veertien jaar na het eerste verblijf in Jeruzalem. Mogelijk alternatief: veertien jaar na de openbaring in of nabij Damascus. Veertien is twee keer zeven: volheid van tijd.
- 'Barnabas... Titus': een joodse naam, Bar-Naba (de 's' is een Griekse toevoeging), en een Romeinse naam. Titus wordt een 'Griek' genoemd, een niet-jood dus, een *goj*. Paulus bevindt zich in gemengd gezelschap, in overeenstemming met wat hij beschouwt als de 'waarheid van het evangelie'.
- 'Liep... gerend heb': Paulus maakt hier gebruik van beelden uit de atletiek (vgl. Gal 5:7). Daaruit volgt niet dat hij een actief sportbeoefenaar was. Talloze liefhebbers van de Tour de France zitten nooit op de fiets. Paulus moet wel zijn ijver voor het evangelie hebben gezien als een vorm van topsport. Bij tijd en wijle heeft hij getwijfeld over het nut van zijn inspanningen. Geen wonder bij zoveel tegenwerking als hij heeft ondervonden.
- 'Het goede nieuws': weergave van het Griekse *euaggelion*, 'evangelie'.
- 'Kefas': eigenlijk 'Kefa', Arameese naam die net als het Griekse Petros 'rots' betekent. In de eigen Jeruzalemse gemeente is hij Kefa, in de diaspora is hij Petros of Petrus.

3.

Het is een sprekende metafoer, nagenoeg een demonstratie: Paulus bevindt zich niet alleen in het gezelschap van Barnabas, zijn joodse kompaan, maar ook van Titus, een *goj*. Zo moet het profiel van de ekklesia zijn. Daar ontmoeten joden en niet-joden elkaar en zitten zij hand in hand aan één tafel. De thora, massief verstaan als een breekijzer tussen joden en alle anderen, mag hier geen spelbreker zijn. Het gaat om niets minder dan om vrijheid tegenover slavernij. En inderdaad, Titus wordt niet besneden. De 'leugenbroeders' hebben het nakijken.

Het beslissende gesprek speelt zich af in de binnenkamer, achter gesloten deuren, ver van gekrakeel en intrige. Paulus typeert zijn gesprekspartners tot twee keer toe als 'de aanzienlijken' (vs 2.6) en één keer als 'steunpilaren', zij het

niet zonder ironie (vs 9). Zo lezen wij een trits bijeen waaraan drie namen beantwoorden: Jakobus, Petrus (Kefas) en Johannes. Dit triumviraat bekleedt kennelijk een vooraanstaande positie in de gemeente van Jeruzalem. Daar heeft Paulus op zich geen boodschap aan, vandaar de ironie. Hij is immers een gezondene van Godswege, op grond van openbaring, 'niet vanwege mensen' (Gal 1:1). 'Ik heb mij terecht niet gewend tot vlees en bloed en ik ben niet opwaarts gegaan naar Jeruzalem' (Gal 1:16). Maar Paulus wil geen strijd in de gemeente, hij streeft eenheid na en die zoekt hij dan toch in Jeruzalem te bereiken, in dialoog met de 'steunpilaren', door een openbaring daartoe bewogen, niet op menselijk bevel.

De gesprekspartners komen tot een overeenkomst die een impliciete stellingname behelst, maar verder praktisch van aard is. Daarover wordt verhaald in de verzen 6-10 waarin de verschillende personages als volgt voorkomen:

- 6 A de aanzienlijken
7-8 B Paulus en Petrus
9 A' de aanzienlijken

De - formele en praktische - verhouding tussen Paulus en Petrus, de eerste der gezondenen, wordt zo geregeld dat alle betrokken partijen ermee kunnen instemmen. De taken worden keurig verdeeld: 'wij [Paulus en de zijnen] naar de volkeren, zij [Petrus en de zijnen] naar de besnijdenis' - dus naar de joden. De opgave evenwel is voor allen gelijk: het uitroepen van het goede nieuws. Er is slechts één evangelie, er zijn er niet twee: één voor joden en een ander voor Grieken. Er is één evangelie voor twee doelgroepen. Dat mag blijken uit vers 7v:

- a *mij is toevertrouwd het goede nieuws van de voorhuid*
b *zoals Petrus van de besnijdenis,*
b' *want die Petrus kracht gaf tot de zending van de besnijdenis,*
a' *gaf ook mij die kracht naar de volkeren.*

De uitdrukking 'het goede nieuws' in a wordt niet herhaald in b, omdat er één evangelie is voor allen, 'van de voorhuid' - de onbesnedenen - én 'van de besnijdenis' - de joden. Zoals een en dezelfde God van Israël bron van kracht is voor Paulus en Petrus om het goede nieuws uit te dragen.

De taakverdeling wordt bekrachtigd door elkaar de hand te schudden, en wel 'de rechterhand van gemeenschap' (vs 9). Eenheid wordt gezocht, geen scheuring, niet een ekklesia voor joden en een andere voor *gojjem*. Solidariteit wordt gezocht: ook de gezondene naar de volkeren moet de armen in Jeruzalem blijven gedenken. Mooi allemaal. Te mooi om waar te zijn, zo zal spoedig blijken. Wie verder leest in de brief aan de Galaten, komt onmiddellijk in aanraking met een groot conflict, nog wel tussen Petrus en Paulus (Gal 2:14-21).

In zijn commentaar op de Galatenbrief (*Texte & Kontexte* Nr. 47/48, 1990) schrijft Gerhard Jankowski: 'Verbondenheid, eenheid, gemeenschap, geen scheiding, dat moet de overeenkomst van Jeruzalem bewerken. Dus kan men nog niet spreken van een jodenchristendom en een heidenchristendom. Een handvol joodse mensen, doordrongen van Messias Jezus, met een visioen van bevrijding, van vrede en van heerschappij van God niet alleen voor Israël, maar ook voor de volkeren op aarde, spreken af met elkaar dit goede nieuws van de messias te zeggen aan de volkeren en aan Israël' (blz. 42).

4.

Van de drie 'aanzienlijken' of 'steunpilaren' wordt Jakobus als eerste genoemd, Petrus (Kefas) als tweede. Dat is hoogst opmerkelijk, omdat Jakobus gewoonlijk niet tot de gezondenen wordt gerekend. In alle bekende lijsten valt hij buiten het getal van de twaalf. Al één keer eerder is in de Galatenbrief zijn naam gevallen. Tijdens zijn vorige verblijf in Jeruzalem verkeerde Paulus in het gezelschap van Petrus, maar, zo schrijft hij, 'ik zag geen ander van de gezondenen dan Jakobus, de broeder van de heer' (Gal 1:19). Volgens Paulus is Jakobus dus wel degelijk een gezondene, ook al is hij niet een van de twaalf. Dan waren er naast de twaalf vele anderen tot het apostelschap geroepen, onder wie Paulus zelf (vgl. 1 Kor 15:5.7).

Hoogst waarschijnlijk is de limiet van twaalf gezondenen als representatie van heel Israël een construct van later tijd, mogelijk zelfs van na het jaar 70, als de vier evangeliën en het boek Handelingen geschreven worden. Dan valt naast Jakobus ook Paulus buiten de boot. Nergens in Handelingen wordt Paulus, toch de held van het boek, een gezondene genoemd, eenvoudig omdat hij niet voldoet aan de randvoorwaarden (vgl. Hnd 1:21v).

Jakobus is 'de broeder van de heer', van Jezus (vgl. Mk 6:3; 15:40): dat kunnen we maar beter letterlijk nemen en er geen neef van maken om zo het 'Maria, altijd maagd' uit de geloofsbelijdenis te behouden.

Jakobus, in de traditie 'de rechtvaardige' genoemd, heeft een prominente rol vervuld in de gemeente van Jeruzalem, mogelijk was hij er de leider van. Dan rijst wel de vraag waarom de schrijvers van de latere nieuwtestamentische boeken hem zo flets hebben geportretteerd. Had hij zijn positie vooral te danken aan zijn familieband en was hij eropuit geweest een Jezus-kalifaat te stichten? Als we verschillende oude bronnen moeten geloven, was de historische Jakobus een fervent pleitbezorger van een ekklesia die onverkort vasthield aan de thora en die ook aan niet-joden wilde opleggen.

In *De Oude Geschiedenis van de Joden*, geschreven tegen het einde van de eerste eeuw, bericht de joodse geschiedschrijver Flavius Josephus over de terechtstelling van Jakobus, waarschijnlijk in het jaar 62. Dat gebeurde op instigatie van de jonge hogepriester Ananus II en riep verzet op van de kant van de farizeeën. Er staat: 'De jonge Ananus (...) was van nature een agressieve figuur, een fanaticus bij uitstek. Hij was een aanhanger van de sekte van de sadduceeën, en die zijn (...) meer dan wie ook onder de joden de scherpstrijpers als er gerechtelijke uitspraken gedaan moeten worden. (...) Hij riep een vergadering van rechters bijeen en liet daar de broer van de Jezus die Christus genoemd wordt - de man heette Jakobus - alsmede enkele anderen voorleiden. Hij beschuldigde hen ervan dat ze de wet hadden overtreden en leverde hen uit om gestenigd te worden. De groepering echter van hen van wie iedereen in de stad vond dat ze zich precies aan de wet hielden en die op grond daarvan zeer goed aangeschreven stonden, nam de zaak hoog op' (*Oudheden* XX,199-201; vertaling van Fik Meijer en Marinus Wes).

Uit de reactie van de 'groepering van hen die zich precies aan de wet hielden', de farizeeën, volgt dat naar hun oordeel Jakobus zeker niet de doodstraf verdiende en de thora dus niet had overtreden.

AMSTERDAMSE STUDENTENEKKLESIA

Enkele mededelingen

De bijeenkomsten van de Amsterdamse Studentenekklesia in De Rode Hoed worden hervat op 14 september 2003.

De voor 7 september ('s middags) aangekondigde 'Bonte Vesper' komt te vervallen.

Op 14 én 21 september zal Huub Oosterhuis voorgaan en de toespraak houden.

In het komende seizoen zal het evangelie van Lukas in de prediking centraal staan. Deze nieuwe serie toespraken wordt op 28 september ingeleid door Alex van Heusden. Meer daarover in de volgende Maandbrief.

De komende weken is het secretariaat van de Ekklesia te bereiken onder nummer 020-6222942 (Céline Meulman).

STICHTING LEERHUIS & LITURGIE

Korte mededelingen

Lieddagen

In het komend seizoen zijn tot nu toe de volgende lieddagen gepland. Nadere informatie over inhoud, plaats en kosten volgt in de komende Maandbrief

11 oktober: Gronau (Duitsland)

Deze lieddag voor koren en zangers uit Nederland en Duitsland wordt gehouden in de aula van de Landesgartenschau (Flora) in Gronau ligt vlak over de grens bij Enschede. Op het programma staan liederen van Huub Oosterhuis in het Nederlands en het Duits, onder andere over bloemen, tuinen en 'rozensteden' (*Ander ouder, Honderd bloemen, Als vrijheid was, De Steppe zal bloeien*). In de pauze is er gelegenheid om de flora te bezichtigen.

25 oktober: Koksijde (Vlaanderen)

Aan de organisatie van deze lieddag in de Vlaamse kustplaats Koksijde wordt nog gewerkt. Onze Belgische vrienden - maar ook Nederlanders zijn uiteraard welkom - kunnen deze datum vast reserveren.

22 november: Dominicus (Amsterdam)

Op het programma voor de inmiddels traditionele najaars-lieddag in de Dominicus staat weer veel nieuw repertoire. Er zijn nieuwe CD's en partituren verkrijgbaar met muziek van Antoine Oomen en Tom Löwenthal.

Nieuwe CD's

Onlangs zijn de live-opnamen voltooid van de volledig gezongen liturgie (Oosterhuis/Oomen) *Om de tafel*, door het koor voor nieuwe nederlandse religieuze muziek o.l.v.

Antoine Oomen. Deze CD zal in september verschijnen. Eind november verschijnt een CD waarop een dertigtal nieuwe werken van Antoine Oomen, waarvan een groot deel tijdens de laatste lieddagen in de Dominicus en elders is gepresenteerd. Nadere gegevens, (voorinteken)prijzen, alsmede een aantal voordelige aanbiedingen in de volgende Maandbrief.

Liturgische Gezangen - *continuing story*

Nog steeds wordt er met man en macht gewerkt aan de nieuwe vaste bundel *Liturgische Gezangen op teksten van Huub Oosterhuis*. In een vrij laat stadium is besloten om veel meer

melodieën op te nemen die door de componisten aanvankelijk aan het koor (in geval van meerstemmigheid gaat het om de hoofdmelodie, meestal de sopraanpartij) waren toebedeeld, maar die ook door allen (kunnen) worden meegezongen. Zo krijgt de gebruiker een vollediger beeld van veel liederen, waarvan in de oude uitgaven slechts een klein deel (meestal een refrein) in notenschrift werd genoteerd. Deze beleidsomgeving heeft uiteraard grote consequenties voor de omvang van de bundel en heeft opnieuw geleid tot uitstel van de verschijningsdatum. Wij doen geen voorspellingen meer, maar hopen (en bidden) dat die nog binnen dit kalenderjaar zal vallen. Wij houden u op de hoogte.

Lied van de woorden

In opdracht van het Karolinum-gymnasium te Osnabrück, dat volgend jaar zijn 1200-jarig bestaan viert, heeft Huub Oosterhuis een nieuw 'leerdicht' geschreven, waarin de Thora (van meisje tot oude vrouw) de hoofdrol speelt. Tom Löwenthal schrijft er deze zomer muziek bij, voor koor, solisten en instrumenten, in de goede traditie van *Het lied van de aarde*. Dit *Lied van de woorden* zal zowel in het Duits als in het Nederlands worden uitgebracht.

Verschenen

ROODKOPER NO 2, ZOMER 2003, 80 blz.

Tijdschrift voor cultuur, religie en politiek

onder redactie van Huub Oosterhuis, Kees Kok en Christine de Vos

Redactioneel

Sinds de redactie van *Roodkoper* in maart besloot om het zomernummer voor een deel aan Amerika te wijden, staan de kranten, magazines en tijdschriften vol van de meest uiteenlopende beschouwingen over het land van Bush. Gelukkig is het verschijnsel Verenigde Staten omvangrijk en complex genoeg om ooit uitputtend te bespreken, dus bleef er voldoende over voor een eigen roodkoperen benadering van de politieke, culturele en religieuze *ins and outs* van dit nieuwe imperium, dat wel met het Romeinse wordt vergeleken.

Jan Pronk weegt in zijn column de verhouding van de Staten tot de Naties. *Leo Vroman*, die oeroude Europeaan, dicht de Staten liefderijk bestraffend toe. *Ton Veerkamp* doet iets dergelijks, maar minder poëtisch, analytischer en straffer. Hetzelfde geldt voor *Anja Meulenbelt*, die het over Amerika's bemoeienis met Israël heeft. Over het Amerikaanse rechts- en strafsysteem schrijft *Bart Stapert*, die aldaar lange tijd als advocaat voor ter dood veroordeelden werkte. *Mischa de Vreede* houdt van Amerika door alle kritiek heen. Ook het mediacircus, met name dat van Oprah Winfrey, wordt doorgelicht, door *Jaap Kooiman*.

Daarnaast blijft er genoeg ruimte over voor het oude Europa: voor Nederland, dat er volgens *Ruud Lubbers* - geïnterviewd door Leonard Ornstein - beroerd voorstaat; voor de onlangs overleden 'rode' theologe *Dorothee Sölle*, de purperen poëzie van *Paul Celan* en de groene politieke pijlen van *Wouter van Dieren*. Veelkleurig is ook weer de boekenrubriek.

Zodat er weer genoeg leesvoer is om de zomer door te komen, in welk land dan ook, wie weet wel in Amerika. En zing dan, met Leo Vroman:

Overal, nou ja overal,
 overal, waar de meisjes zijn
 is het bal in Amerika.
 Verlangt u wel eens naar Holland?
 O ja.

Losse nummers van *Roodkoper* (€ 12.50) zijn te bestellen via de boekhandel of bij uitgeverij Van Gennep, tel. 020-6247033 (ook voor abonnementen).